

Neft Maqnatlarının Malikanələrinin İnteryeri **Baş Məqalə Betti Bleyer**

Mənbə: Azerbaijan International Jurnalı, Aİ 13.2 (Yay 2005)

© Azerbaijan International 2005

Yenə də Neft Sərgisinin keçiriləcəyi vaxt gəlib çatdı. Hər il keçirilən Xəzər Neft və Qaz Sərgisi bu il özünün 12-ci ilində iyunun 7-dən 10-dək fəaliyyət göstərəcək. Bizim üçünsə bu, yay nömrəmizin işıq üzü gördüyü bir vaxt deməkdir. Yay nömrəsində xarici vətəndaşların mehmanxanalar, sərgi salonları, restoranlar, ziyafətlər və aeroport arasında keçirdikləri gərgin iş qrafikini nəzərə alaraq, onların Bakıya otəri də olsa bir nəzər salmasına şərait yaratmağa çalışırıq.

20-ci əsrin əvvəllərində dünya üzrə istehsal olunan neftin 50%-dən çoxu Bakının üzərinə düşürdü və o zaman Henri Ford T Modelini yenicə hazırlamağa başladığına baxmayaraq neftdən əldə olunan gəlir çox böyük idi. Əgər buna şübhə edirsinizsə, neft maqnatlarının yaşadıkları evlərin içinə bir nəzər salın.

Zənnimizcə bu evlərin bəziləri haqda ilk dəfədir ki, hər hansı bir nəşrdə yazı çap olunur. Bir çox ölkələrdə bu mövzuda onlarla kiçik broşürələr buraxılırdı. Lakin Azərbaycanda isə bu barədə heç nə yoxdur. Ümid edirik ki, bu nömrəmiz gözəl incəsənət kitablarının çap olunması üçün bir stimül yaradacaq.

Bu nömrəni hazırlamaq asan başa gəlməsə də, gördüyümüz işdən eyni zamanda həzz də aldığımız. Bütün şəhəri gəzib bir əsrdən çox əvvəl yaşayan insanların gözəllik və estetika duyumuna nəzər salmaq böyük zövq verdi.

İnteryer dizaynının bir neçə xüsusiyyəti o dəqiqə diqqəti cəlb edir. Onlardan biri çox gözəl rəng duyumudur. Oradakı rənglərə istənilən kompyuter qrafik dizayneri həsəd apara bilər. Bu binaların bəzilərində rənglərin zərifliyi hələ də öz müasirliyini saxlamışdır. Rənglərin birləşməsi əsrarəngizdir.

Bundan əlavə teksturanın nəzərə alınması və üçölçülü effekt yaratmaq üçün suvaqdan peşəkarcasına istifadə də qeyd olunmalıdır. Bu effekt əsasən divarlarda və tavanlarda daha aydın gözə çarpır. Bəzi interyerlər var ki, orada divar və ya tavanın əl dəyilməmiş 1 millimetr sahəsi belə yoxdur. Onlar əsasən 13-14-cü əsrə aid Mavritaniya memarlıq üslubuna əsaslanıb. Bütünlüklə suvaqdan düzəldilmiş işləmələrlə bəzədilmiş divarlardan şəkil asmaq heç insanın ağına belə gəlmir.

Şərq xalisında olduğu kimi naxışlar döşəmə taxtasından tavanadək yan-yana düzülüb. Və bu da çox gözəl effekt yaradır. Əl işinin həddsiz miqdarı və sənətkarların peşəkarlığı heyrətamizdir. Eyni naxışın təkrarlandığına rast gəlmək çətindir. Əlbəttə ki, rəqabət hissi güclü idi və fərdiliyi göstərməyə can atılırdı.

Qəribədir ki, davamlılıq bu binalara xas xüsusiyyətlərdəndir. Neft maqnatları bu tikililərin illərin sınağından çıxmasını istəyirdi. Hər bir xırda incəliyə belə çox diqqət yetirilirdi. Gözəlliyin yaradılması üçün edilən xərclərə heç bir məhdudiyət qoyulmamışdı.

Lakin bu möhtəşəm binalar haqda hekayətin digər bir tərəfi də var. Sınıq val kimi biz bu faktı jurnalımızın “Baş Məqalə” adlı bölməsində dəfələrlə qeyd etmişik. 1920-ci ildə bolşeviklər Bakıda hakimiyyəti ələ aldıqdan sonra siyasi vəziyyətin kəskin dəyişilməsi nəticəsində neft maqnatlarının bir çoxu həyatını xilas etmək üçün qaçmağa məcbur oldu. Bir çox torpaq sahibkarları öldürüldü, bəziləri isə Avropaya qaçdı. Bütün mülkiyyət müsadirə olundu.

Şəhərdə olan evlərin çoxu bölündü və birdən-birə əvvəllər böyük yemək salonu olan otaqda artıq qonşular yaşayırdı və onları bir-birindən sadəcə nazik bir divar ayırırdı. Sonradan köçən tanımadığınız adamlarla mətbəx və vanna otağını bölüşməli idiniz. O zamanlar çox güman ki, mənəvi təzyiq həddən artıq güclü idi, əsasən də insanların bu cür şəraitə alışa bilmədikləri ilk illər ərzində.

Dəfələrlə təkrar etmişik ki, bir zamanlar xalqın mədəniyyətində mühüm yer tutmuş insanlar və ya hadisələr barədə danışmaq siyasi cəhətdən təhlükəli olduqda, xalqın yaddaşının silinməsinə o qədər çox vaxt lazım olmur.

Beləliklə də neft maqnatları dövründəki Bakı memarlığı barədə böyük miqdarda məlumat əldən çıxıb. Görəsən bu cür gözəllikləri yaradan şəxslərin aqibəti necə oldu? Onların ailələri necə oldu bəs? Memarlar? Mühəndislər? Fəhlələr? Bəs sənətkarlar?

Neft maqnatına çevrilmiş bəzi şəxslərin bu cür başgicəlləndirici yüksəklikləri birdən-birə necə əldə etməsi heyrətamizdir. Lakin onların bu pillədən düşməsi də eynilə qəfildən baş verdi. Bu eniş çox dərin oldu. Əlavə olaraq deyə bilərik ki, heç deyəsən Bakı o vaxtdan özünə gələ bilməyib. Bakının tarixi dilənçidən padşaha və sonra yenə də dilənçiyə çevrilən adamın taleyinə bənzəyir.

Məsələn, elə Musa Nağıyevi götürək. O, oğlunun xatirəsinə tikdirdiyi gözəl saray (hal-hazırda Elmlər Akademiyasının yerləşdiyi İsmailliyə binası) daşnak və bolşeviklər tərəfindən topa tutularaq viran edildikdən bir il sonra ürəyi partlayıb öldü. Qohumlarının dediyinə görə o, bütün şəhər ərazisində 98 binanın tikintisini maliyyələşdirib və bu da onun Bakının ən böyük torpaq sahibkarı olduğunu göstərir.

O öləndən sonra isə pulundan istifadə etmək mümkün olmadı. Bütün Sovet İttifaqının hakimiyyəti ərzində onun qəbri üstündə ərəb əlifbası ilə adı yazılmış kiçik bir daşdan ibarət idi. Bundan əlavə onun cəsədi üç dəfə müxtəlif yerlərdə yenidən basdırılıb. Üç dəfə bu kiçik dördbucaqlı qəbir daşı onu yeni qəbrinədək müşayiət etmişdir.

Və ya Tağıyevi götürək. 6 yaşında o hambal kimi işləməyə başlayır. Kasıb ailədə doğulduğundan o heç vaxt məktəbə gedə bilməmişdi və oxuyub-yazmağı bilmirdi. Lakin gənc xanımların oxuması üçün şəhərdə ən gözəl binalardan birini xeyriyyə məqsədilə ayıran da məhz o olmuşdur (hazırda bu binada Əlyazmalar İnstitutu yerləşir). Onun öz yaşadığı ev isə bütün şəhərdə ən gözəl interyerə malikdir. Hal-hazırda orada Milli Tarix Muzeyi yerləşir. Lakin bolşeviklər onu evini tərk etməyə və mülkünü müsadirə etməyə məcbur edərkən Tağıyevə pencəyini belə geyinməyə imkan vermədilər. Deyilənlərə görə ona “Pencək artıq sənə lazım olmayacaq” – deyə söyləmişdilər. Şübhəsiz ki, bu cür acı və alçaldıcı hekayələr yüzlərkdir.

Bəs bütün bunlar bugünkü Bakı sakinlərinə hansı təsiri göstərir? Əlbəttə ki, təhtəşüurun tək bir insana göstərdiyi təsiri bilmək qeyri-mümkündür, bütöv bir xalqdan isə heç danışmağa dəyməz. Lakin sanki Azərbaycanlılar daim hər şeyin tərsinə dönə biləcəyi hissilə yaşayır – elə bir hiss ki, uğur tükənəcək, hər şeyin əksinə çevrilərək bəxtin qaçması kimi dərin iz salmış bir qorxu. Və bu da öz növbəsində inamsızlığa və ya ən yaxşı halda məhdud bir optimizm hissində səbəb olur. Əsasən də ona görə ki, kiçik bir ölkə olan Azərbaycan həmişə özündən güclü ölkələrin mərhəmətindən asılı vəziyyətdə olub. Daim elə bir hiss hökm sürüb ki, nə qədər çalışsalar belə onlar öz talelərinin ağası ola bilməyib. Və neft də onların həyatını həmişə daha da mürəkkəbləşdirib.

Azərbaycanlılar neft kəmərinin tikilməsi və istifadəyə verilməsi üçün 10 il gözləmişlər. Və sonsuz sayda görünməz var-dövlətin ölkəyə axacağını vəd edən sözlərə baxmayaraq, şübhəsiz ki, bir çox azərbaycanlılar sadəcə “Yaşayırıq, görürük. Doğrudan da bəxtimizə gələcəkmi?” – sualını verir.

Veb direktor: Betti Bleyer

İngilis dilindən tərcümə və mətnin yığılması: Gülnar Aydəmirova

Yoxladı: Ülviyyə Məmmədova

Redaktə etdi və veb üçün hazırladı: Aydan Nəcəfova

AZERİ.org-a qoyuldu: İyul 2005